

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. Generała Broni Karola Świerczewskiego

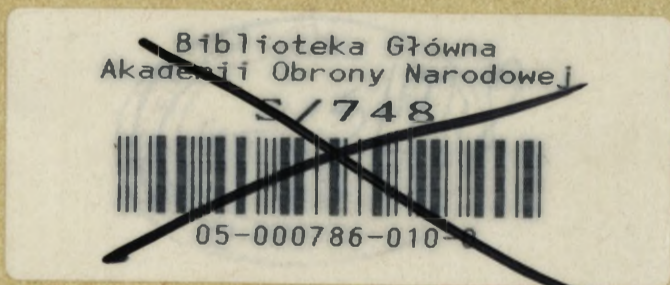
KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

Egz. Nr 10

ppłk dr Czesław KRZEMIŃSKI

**UŻYCIE LOTNICTWA RADZIECKIEGO
W POCZĄTKOWYM OKRESIE WOJNY I W BITWIE
OBRONNEJ POD MOSKWĄ**

(Skrypt wykładu)

60323

WARSZAWA

MARZEC

1973

AKM
2.05.73
3.05.73
12.05.73

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. Generała Broni Karola Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

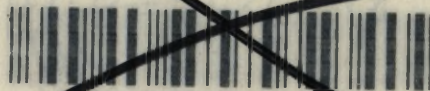
11
8
Egz. Nr 10

ppłk dr Czesław KRZEMIŃSKI

**UŻYCIE LOTNICTWA RADZIECKIEGO
W POCZĄTKOWYM OKRESIE WOJNY I W BITWIE
OBRONNEJ POD MOSKWĄ**

(Skrypt wykładu)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
5/748

05-000786-010-3

60323

WARSZAWA

MARZEC

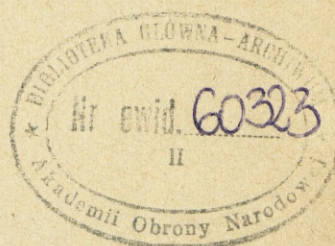
1973

AKM
S. DLS
S. DLS
12.11

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

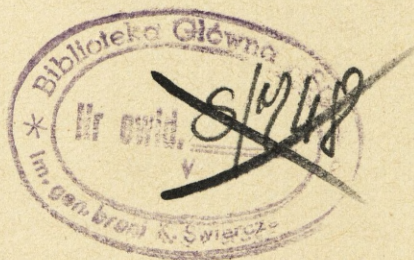
Egz. nr 1.0...

ppłk dr Czesław KRZEMIŃSKI

UŻYCIE LOTNICTWA RADZIECKIEGO W POCZĄTKOWYM OKRESIE
WOJNY I W BITWIE OBRONNEJ POD MOSKWĄ

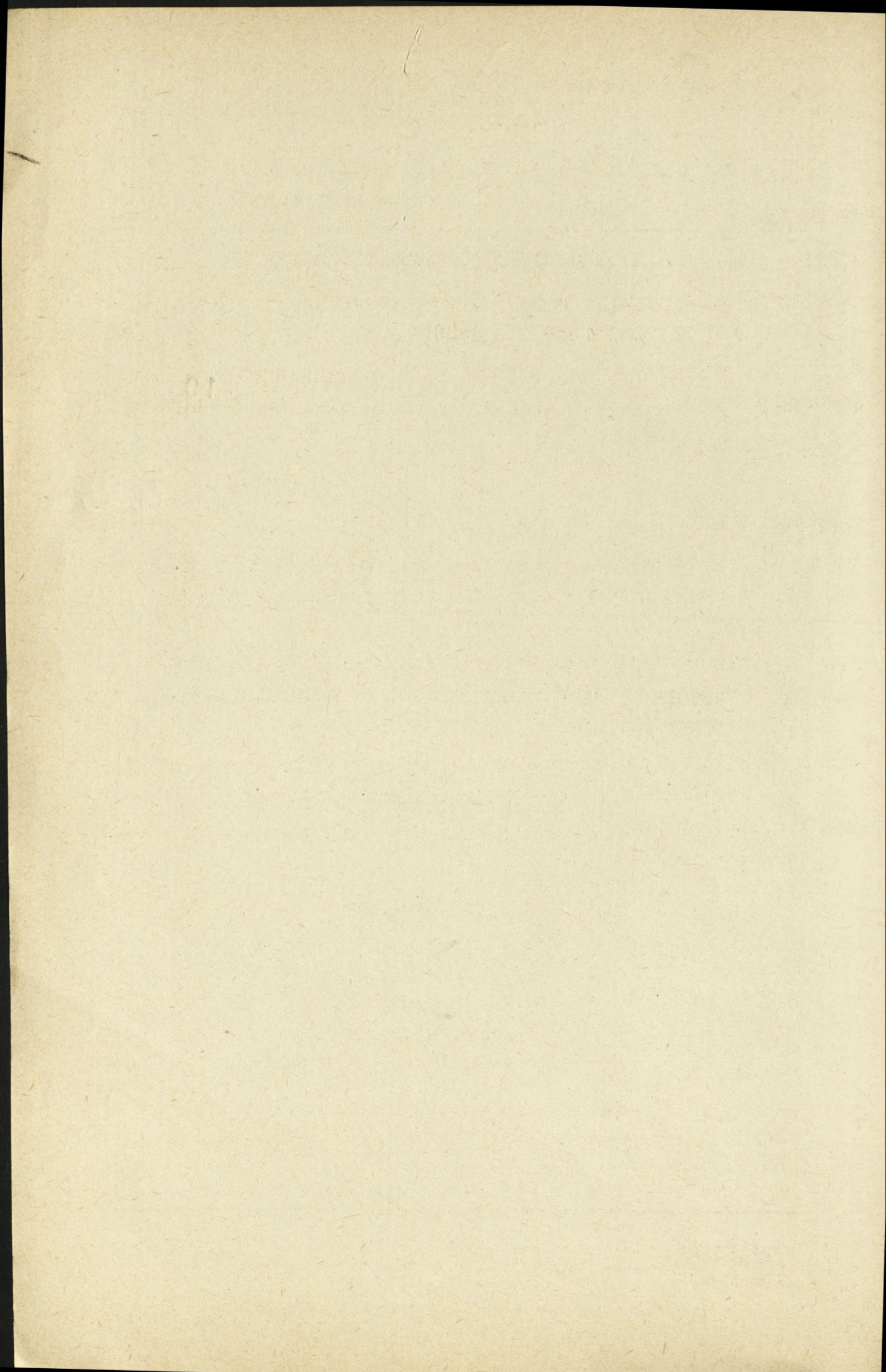
/Skrypt wykładu/

WARSZAWA

marzec

1973 r.

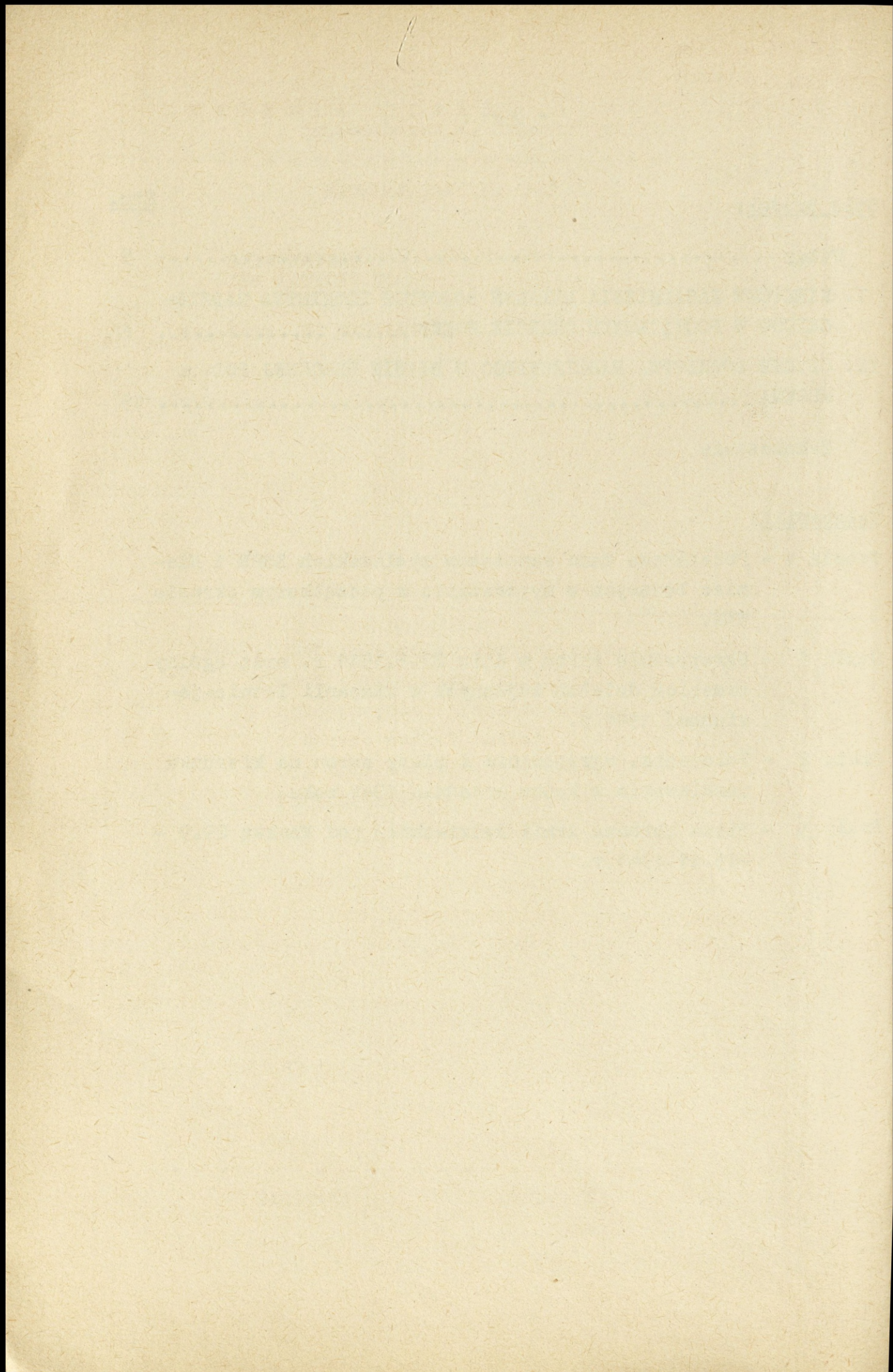
Spis treści:

Str.

Wstęp	5
I. NIEKTÓRE ZAGADNIENIA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LOTNICTWA RADZIECKIEGO W POCZĄTKOWYM OKRESIE WOJNY	6
II. UŻYCIE LOTNICTWA RADZIECKIEGO W BITWIE OBRONNEJ POD MOSKWĄ	15
Zakończenie	

Załączniki:

- Tabela 1 - Podstawowe dane samolotów myśliwskich ZSRR i Niemiec będących w wyposażeniu w początkowym okresie WWN.
- Szkic 1 - Ugrupowanie stron w dniu 22.6.1941 r. oraz ogólny przebieg działań wojennych w kampanii letnio-jesiennej 1941 r.
- Szkic 2 - Położenie, ugrupowanie i plany stron na kierunku moskiewskim w końcu września 1941 roku.
- Szkic 3 - Bitwa obronna Armii Radzieckiej pod Moskwą 29.9 - 15.11.1941 r.

W S T U P

22 czerwca Niemcy faszystowskie, pomimo umowy ze Związkiem Radzieckim o nieagresji, rozpoczęły działania wojenne przeciwko ZSRR. Przejście do natarcia sił zbrojnych hitlerowskich Niemiec było zaskoczeniem dla wojsk radzieckich okręgów pogranicznych. W tym czasie nie zostały one jeszcze doprowadzone do stanu całkowitej gotowości bojowej, nie zdążyły zająć pozycji obronnych przewidzianych planem rozwinięcia i zostały zmuszone rozpocząć bitwę w warunkach skomplikowanych. W wyniku pierwszych, niespodziewanych, masowych uderzeń lotnictwa i artylerii nieprzyjaciela wojska radzieckie poniosły poważne straty w czołgach i samolotach. Przeciwnikowi udało się z miejsca zdobyć panowanie w powietrzu. Zaczęła się Wielka Wojna narodów radzieckich o honor, wolność i niezależność.

W niniejszym wykładzie naszkicowane zostały tylko niektóre, wybrane problemy z użycia lotnictwa w początkowym okresie Wielkiej Wojny Narodowej. Przy czym dążeniem było naświetlenie dotychczas mało znanych faktów. Polemiczne akcenty w stosunku do historiografii burżuazyjnej mają na celu pokazanie czytającemu ten tekst, dróg i kierunków przeinaczania obiektywnej rzeczywistości bojowej tego okresu wojny przez niektórych autorów z Zachodu.

W drugiej części wykładu przedstawiono działalność bojową lotnictwa radzieckiego w pierwszej, większej operacji obronnej wojny radziecko-niemieckiej tzn. w bitwie obronnej pod Moskwą. W rezultacie tej operacji stworzono dogodne warunki do osiągnięcia zwycięstwa w historycznej bitwie moskiewskiej.

I. NIEKTÓRE ZAGADNIENIA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LOTNICTWA RADZIECKIEGO W POCZĄTKOWYM OKRESIE WOJNY

W większości opracowań historiografii burżuazyjnej w sposób niewłaściwy, nie zgodny z rzeczywistym stanem rzeczy, przedstawia się działania i rolę radzieckich sił powietrznych w początkowym okresie Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR. Publikacje wydane na Zachodzie po drugiej wojnie światowej podają w większości takie naświetlenia jakoby lotnictwo radzieckie zostało w zasadzie zniszczone już w pierwszych dniach wojny. Przeważa w nich taka teza. Były dowódca niemieckiej floty powietrznej Albert Kesselring na ten temat pisał: "Pierwsze druzgocące uderzenie, które spadło na lotnictwo radzieckie, sprawiło, że zdołało ono przyjść do siebie dopiero pod koniec wojny"^{x/}. Tak więc Kesselring chce przez to powiedzieć, że lotnictwo radzieckie niemal w ciągu całej wojny nie stanowiło poważnej siły.

Rzeczywistym zamiarem dowództwa niemieckiego było zlikwidowanie lotnictwa radzieckiego już w ciągu pierwszych dni wiarygodnej napaści na Kraj Rad. Ale od zamierzeń do urzeczywistnienia daleka była droga. Władcy III Rzeszy zbyt przeceniali możliwości Luftwaffe, nie doceniając możliwości i żywotności radzieckich sił powietrznych.

22 czerwca 1941 roku od świtu 66 lotnisk, szczególnie w Zachodnim Okręgu Wojskowym, zostało zniemacka zaatakowanych przez lotnictwo niemieckie. W wyniku tych uderzeń około południa ponad 800 samolotów zniszczono na lotniskach, a w walkach powietrznych - 400. Mimo złożonej i trudnej sytuacji powietrznej, wynikającej z zaskakujących uderzeń Luftwaffe na lotniska, lotnicy radzieccy przystąpili do nierównej walki. Tylko w pierwszym dniu wojny lotnictwo radzieckie wykonało około 6 tysięcy samolotów na różnorodne zadania i zniszczyło w walkach powietrznych 200 samolotów wroga. W następnych dniach wojny, mając lepsze warunki do prowadzenia działań, lotnictwo niemieckie wykonało zmasowane uderzenia na sieć lotnisk radzieckich, zadając straty lotnictwu.

x/ Itogi wtorej mirowoj wojny. Sbornik statiej, Moskwa 1957, s. 206 /przekład z niemieckiego/.

Powyższe fakty są w większości wypadków przemilczane przez historiografię zachodnią. Wyolbrzymia się natomiast straty zadane lotnictwu radzieckiemu w Zachodnim Okręgu Wojskowym. Eksponuje się więc przede wszystkim te fakty, które przedstawiałyby sukcesy hitlerowskiej Luftwaffe w tym okresie wojny.

Nie wszędzie jednak udało się Niemcom zadać straty podczas uderzeń Luftwaffe na lotniska. Na przykład w Odesskim Okręgu zniszczyli jedynie 23 samoloty, co stanowiło 3 % całości sił lotniczych tego okręgu. Wynikało to z faktu, że 20 czerwca, zgodnie z planem mobilizacji, w okręgu tym zarządzono gotowość bojową i przebazowano jednostki lotnicze na lotniska operacyjne. Z innych powodów w Nadbałtyckim Okręgu lotnictwo radzieckie poniosło straty tylko w 8%, a w Kijowskim - w 14 %.

Nie ulega wątpliwości, że straty lotnictwa radzieckiego w pierwszych dniach wojny zmieniły sytuację powietrzną na korzyść nieprzyjaciela. Jednak zniszczyć tego lotnictwa w pierwszych godzinach i dniach wojny hitlerowskiemu dowództwu nie udało się. Między innymi przyznaje to były hitlerowski generał Tippelskirch podkreślając, że zniszczyć lotnictwo radzieckie, "... jak to się udało zrobić z lotnictwem przeciwnika w Polsce i we Francji, lotnictwo niemieckie nie zdołało ..."^{x/}.

Należy też podkreślić, że tylko 15% samolotów w składzie radzieckich sił powietrznych było w pełni nowoczesnych. Swymi osiągnięciami mogły one się równać samolotom lotnictwa niemieckiego. Ten stan rzeczy wynikał z faktu, że modernizacja sprzętu w lotnictwie radzieckim miała być zakończona w końcu 1942 roku. Tymczasem agresor sam sobie narzuca termin rozpoczęcia wojny i nie czeka aż jego przeciwnik osiągnie pełną gotowość techniczną w zakresie uzbrojenia. W lotnictwie nie decyduje ilość, decyduje przede wszystkim jakość sprzętu lotniczego.

Lotnictwo radzieckie, po ochłonięciu z pierwszych godzin zaskoczenia, przystąpiło do uderzeń odwetowych na lotniska nieprzyjaciela, przeprowadzając samodzielne operacje powietrzne. Na przykład na północnym skrzydle frontu 25 czerwca lotnictwo

x/ Tippelskirch, Istorija wtoroj mirowoj wojny, Moskwa 1956, s. 180 /przekł. z niemieckiego/.

Frontu Północnego /dowódca - gen. A.A. Nowikow/ wspólnie z lotnictwem Floty Bałtyckiej /dowódca - gen. W.N. Jermaczenkow/ i Północnej /dowódca - gen. A.A. Kuźniecowa/ wykonały zmasowane uderzenia na 19 lotnisk Finlandii i Północnej Norwegii, gdzie bazowała 5 flota powietrzna Niemiec i lotnictwo Finlandii. W wyprawie brało udział 236 bombowców i 224 myśliwce. W wyniku tych działań zniszczono 41 samolotów wroga bez strat własnych. W następnych sześciu dniach na tych lotniskach zniszczono dodatkowo ponad 130 samolotów. Z początkiem lipca dowódca radzieckich sił powietrznych rozkazał dowódcom lotnictwa Frontów Północnego, Północno-Zachodniego, Zachodniego i Południowo-Zachodniego wraz z korpusami bombowymi dalekiego zasięgu wykonać uderzenia na 31 lotnisk nieprzyjaciela. Z różnych źródeł rozpoznania do dowództwa radzieckiego doszły informacje, że 8 lipca z rana lotnictwo niemieckie przygotowuje się wykonać nalot na lotniska radzieckie. W związku z tym Naczelne Dowództwo poleciło dowódcom Frontów wykonać uderzenie uprzedzające na lotniska niemieckie. Od świtu 8 lipca związki lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu i lotnictwo pięciu Frontów wykonały uderzenie na 42 lotniska. Tylko lotnictwo Frontu Zachodniego zniszczyło 54 samoloty niemieckie. Także lotnictwo innych Frontów zniszczyło dużą liczbę samolotów niemieckich. Ogółem w ciągu pierwszych 18 dni wojny /22.VI-10.VII.1941 r./ podczas działań na lotniska przeciwnika wykonano ponad 1 tysiąc samolotolotów, niszcząc 348 samolotów oraz 752 zestrzelono w walkach powietrznych.

Od pierwszych godzin wojny lotnictwo radzieckie przystąpiło do wsparcia swoich wojsk. 22 czerwca 1941 roku lotnictwo Frontu Zachodniego wykonało liczne uderzenia na zgrupowania wojsk niemieckich. Według danych archiwalnych lotnictwo Frontu Zachodniego pomiędzy 22 a 23 czerwca 1941 roku wykonało 2963 samolotoloty, zrzucając 107 ton bomb^{x/}.

Nie mniej aktywnie działało lotnictwo innych Frontów. W okresie pierwszych 18 dni wojny lotnictwo Frontu Północno-Zachodniego wykonało ponad 8 tysięcy samolotolotów i zadało nieprzyjacielowi duże straty w ludziach i sprzęcie bojowym. W ana-

x/ Archiwum MO ZSRR, zesp. 208, dz. 2589, t. 93, k. 11-12.

logicznym okresie lotnictwo Frontu Południowo-Zachodniego wykonało na zadania bojowe 10 tysięcy samolotolotów, okazując istotną pomoc wojskom lądowym. Podobnie wysokie natężenie działań cechuje lotnictwo Frontu Zachodniego i Południowego oraz lotnictwo dalekiego zasięgu i lotnictwo morskie.

Ogólnie rzecz ujmując w ciągu pierwszych 18 dni wojny w celu odparcia nalotów nieprzyjaciela i wsparcia wojsk naziemnych lotnictwo radzieckie wykonało 47 tysięcy samolotolotów. Był to ogromny wysiłek bojowy, zważywszy, że należało działać w wyjątkowo niekorzystnych warunkach. Niezależnie od poniesionych ciężkich strat /do 10 lipca stracono 3 427 samolotów/, trzeba też było często przebazowywać się w głąb na nowe lotniska wskutek odwrotu własnych wojsk lądowych. Dlatego sytuacja lotnictwa radzieckiego stała się wysoce niepomysłna. Mimo to jednak radzieckie siły powietrzne kontynuowały zaciętą walkę z hitlerowskim lotnictwem, którą dziś burżuazyjni autorzy starają się pominąć milczeniem.

Skoro przyjęto tezę, że lotnictwo radzieckie w ciągu pierwszych dni wojny przestało istnieć, to później, rzecz oczywista, nie można już pisać o jego działaniach. Tak właśnie postępuje hitlerowski generał Blumentritt, gdy oświadcza, że w czerwcu i w pierwszych dniach lipca 1941 roku radzieckiego lotnictwa niemal nie widziano^{x/}. Były szef sztabu 4 armii niemieckiej, opisując działania Grupy Armii "Środek", przemilcza świadomie aktywne działania lotnictwa Frontu Zachodniego przeciwko 3 grupie pancernej Hotha nacierającej na kierunku Wilno - Mińsk. A wiadomo przecież, że od rana 25 czerwca bombowce radzieckie, osłaniane przez myśliwce, zahamowały posuwanie się kolumn pancernych w rejonie Wilna. 26 czerwca bombowce wykonały ponad 500 samolotolotów, koncentrując wysiłek przeciwko kolumnom 3 grupy pancerniej. W rezultacie nieprzyjaciel stracił ponad 150 czołgów. Wspólnymi działaniami lotnictwa i wojsk lądowych czołgi 3 grupy pancerniej zostały zatrzymane na podejściach do Mińska.

Burżuazyjni autorzy nie są w stanie ukryć faktu, że siły powietrzne Niemiec ponosiły straty na froncie radziecko-niemieckim. Chcąc nadać pozory prawdopodobieństwa swoim wywodom,

x/ Rokowyje rzeszenija, Moskwa 1958, s. 84 /przekład z angielskiego/.

zmuszeni są przyznać, że straty te były znaczne. Ale często -
kroć operują przy tym świadomie zmniejszonymi liczbami.
Greffarth na przykład twierdzi, że 22 czerwca do wojny ze
Związkiem Radzieckim Niemcy posiadali jedynie 1830 samolotów,
z czego zdatnych do walki było około 1280 maszyn /!/?^x/. Po-
dając zmniejszone liczby zachodnioniemiecki autor stara się
podkreślić, jak bardzo słabe było lotnictwo radzieckie, skoro
Niemcy zdołali zaraz na początku wojny uzyskać tak poważne wy-
niki, mając tak mało samolotów. Równocześnie Greffarth zmniej-
sza oczywiście straty hitlerowskiej Luftwaffe.

W rzeczywistości do napaści na Związek Radziecki dowódz-
two niemieckie użyło 5162 samoloty, z czego 722 należało do
satelitów Niemiec /Finlandia, Rumunia/. Jeśli chodzi o straty
zadane lotnictwu niemieckiemu w pierwszych dniach wojny, to
według danych niemieckich w okresie 22 czerwiec - 14 lipiec
1941 roku wyniosły one 1284 samoloty. A więc jedynie w ciągu
pierwszych 22 dni lotnictwo niemieckie poniosło znaczne stra-
ty. Przy czym należy wziąć pod uwagę fakt, że działało ono w
sprzyjających dla siebie warunkach i okolicznościach.

Dowództwo niemieckie licząc na "wojnę błyskawiczną" miało
zamiar zakończyć ją tymi siłami, jakimi dysponowało do chwili
rozpoczęcia działań wojennych. Hitler odrzucił przedstawiony
mu jeszcze przed wybuchem wojny ze Związkiem Radzieckim pro-
jekt zwiększenia liczebności niemieckich sił powietrznych są-
dząc, że zwycięstwo zostanie osiągnięte za pomocą jednego bły-
skawicznego uderzenia.

Działania lotników radzieckich sił powietrznych w pierw-
szych tygodniach wojny charakteryzowały się niezwykłą odwagą,
męstwem i wysokim mistrzostwem bojowym. A oto przykłady.
22 czerwca zastępca dowódcy eskadry 123 pułku lotnictwa myśli-
wskiego P.S. Riabcew już w pierwszej walce powietrznej zestrze-
lił hitlerowski samolot, a w następnej zniszczył samolot sto-
sując taran. Tego samego dnia pilot 67 pułku lotnictwa myśliw-
skiego st. lejtnant A.J. Mokliak zestrzelił 3 samoloty niemie-
ckie, przy czym jednego z nich taranował. Również pierwszego
dnia wojny taranem zniszczyli po jednym samolocie hitlerowskim

x/ Mirowaja wojna. 1939-1945 gody. Sbornik statiej, Moskwa 1957,
s. 217 /przekład z niemieckiego/.

mł. lejtnant Ł.G. Butielin, W.D. Kokoriew, st. lejtnant I.I. Iwanow. W czasie walk przygranicznych pilot mł. lejtnant D.W. Kowtiulew zestrzelił 4 maszyny wroga, a pilot mł. lejtnant A.A. Czwatow zniszczył w tak krótkim czasie 6 samolotów hitlerowskich.

8 lipca 1941 roku za zestrzelenie kilku samolotów nieprzyjaciela i wykonanie skutecznych taranów powietrznych pilotów M.P. Żukow, S.J. Zdorowcew i P.T. Charitonow jako pierwsi w Wielkiej Wojnie Narodowej otrzymali zaszczytny tytuł Bohatera Związku Radzieckiego.

Z powodzeniem prowadził walkę z samolotami hitlerowskimi 401 pułk lotnictwa myśliwskiego na samolotach MiG-3 pod dowództwem ppłk. S.P. Supruna. Pod jego dowództwem pilotów codziennie wykonywali po 5-6 wylotów bojowych. 4 lipca w jednej z walk powietrznych z przeważającymi siłami nieprzyjaciela S.P. Suprun poległ bohatersko. 22 lipca 1941 r. został on pośmiertnie po raz drugi odznaczony "Złotą Gwiazdą". Był to pierwszy dwukrotny Bohater Związku Radzieckiego w Wielkiej Wojnie Narodowej.

Niezwykłym wyczynem wsławił się zastępca dowódcy eskadry 177 pułku myśliwskiego mł. lejtnant W.W. Tałalichin, który w nocy z 6 na 7 sierpnia na przedpolach Moskwy, po wyczerpaniu amunicji, taranował samolot hitlerowski. Był to pierwszy taran nocny.

Działania lotnictwa radzieckiego w początkowym, trudnym okresie cechuje masowe bohaterstwo lotników walczących o wolność swej napadniętej socjalistycznej ojczyzny.

Toteż można chyba całkowicie się zgodzić z oceną działań radzieckiego lotnictwa myśliwskiego dokonaną przez komentatora lotniczego gazety angielskiej "Observer", który już w listopadzie 1941 roku pisał: "Radzieckie lotnictwo tak długo stawiające twardy opór nieprzerwanym atakom lotnictwa niemieckiego, odważnie i umiejętnie wykonujące kontrataki, zademonstrowało najwyższe osiągnięcia w walkach powietrznych. Te osiągnięcia pozostaną pamiętne w dziejach lotnictwa wojskowego".

Rozwój działań bojowych w początkowym okresie Wielkiej Wojny Narodowej wymagał skoncentrowania wysiłku lotnictwa radzieckiego przede wszystkim na zwalczanie nacierających wojsk

pancernych i zmechanizowanych przeciwnika oraz na prowadzenie walk o panowanie w powietrzu. Poniesione straty w pierwszych dniach wojny oraz wadliwa struktura organizacyjna lotnictwa radzieckiego, uniemożliwiały zapewnienie należytej osłony i wsparcia własnym wojskom.

Radzieckie lotnictwo frontowe /operacyjne/, w pierwszych miesiącach wojny, dzieliło się organizacyjnie na armijne /1-2 mieszane dywizje lotnicze w armii ogólnowojskowej/, przeznaczone do taktycznego współdziałania ze związkami bezpośrednio na polu walki i na grupy frontowe /3-4 dywizje lotnictwa bombowego i myśliwskiego/ używane do wykonywania zadań zgodnie z planem frontu. Przy tym większa część będących w składzie frontu samolotów była równomiernie przydzielana do armii ogólnowojskowych, co w zasadzie wykluczało zmasowane użycie lotnictwa na głównym kierunku. Organizacyjne rozdrobnienie lotnictwa frontowego uniemożliwiało dowodzenie nim w sposób scentralizowany, ograniczało jego manewrowość i utrudniało koncentrację wysiłków jednostek lotniczych na decydujących odcinkach frontu. Dlatego też w bardzo trudnych warunkach wojny poszukiwano nowych, odpowiadających wymaganiom rzeczywistości bojowej, rozwiązań organizacyjnych i doskonalono formy i sposoby użycia lotnictwa radzieckiego.

29 czerwca 1941 r. utworzone zostaje stanowisko dowódcy Sił Powietrznych Armii Czerwonej z uprawnieniami zastępcy Ludowego Komisarza Obrony. W pierwszej połowie lipca 1941 r. zorganizowano dowództwa lotnictwa trzech głównych kierunków strategicznych: Północno-Zachodniego, Zachodniego i Południowo-Zachodniego. 26 lipca 1941 r. przy dowódcy Sił Powietrznych utworzono Radę Wojenną. Od połowy lipca, w celu wzmocnienia lotnictwa frontów i do działań na głównych kierunkach, utworzono okresowo odwodowe grupy uderzeniowe złożone z 4-6 pułków lotniczych każda. Łącznie w radzieckich siłach powietrznych sformowano w tym okresie sześć grup lotniczych tego typu. Były to więc pierwsze próby polepszenia organizacji kierowania i bardziej optymalnego użycia jednostek lotniczych w tym trudnym okresie wojny.

Nie ulega wątpliwości, że ciężkie straty, poniesione przez lotnictwo radzieckie w pierwszych godzinach i dniach woj-

ny, w znacznym stopniu ułatwiły Niemcom zdobycie panowania w powietrzu, co miało ujemny wpływ na przebieg walk radzieckich wojsk lądowych w tym okresie.

W zaistniałych warunkach dowództwo radzieckie podjęło energiczne kroki w celu opanowania sytuacji. Trzeba stwierdzić, że istniały ku temu określone przesłanki. Mimo poważnych strat, poniesionych w pierwszych dniach wojny, ocalała część lotnictwa wchodząca w skład niektórych frontów. W większości przypadków ocalały również załogi zniszczonych samolotów, gdyż na większość lotnisk personel latający i techniczny przybył w wyniku alarmu już po pierwszym nalocie niemieckim. Zakłady przemysłu lotniczego i naftowego, ośrodki szkolenia personelu latającego i technicznego, oraz lotnictwo dalekiego zasięgu i lotnictwo wewnętrznych okręgów w ogóle nie ucierpiały od nalotów. Reasumując, w Związku Radzieckim zachowała się baza uzupełnienia jednostek, formowania nowych związków lotniczych, przygotowania kadr, a więc podstawa do ilościowego i jakościowego wzrostu radzieckich sił powietrznych oraz zwiększenia ich możliwości bojowych.

Trzeba jednak pamiętać, że odbudowa radzieckiego lotnictwa odbywała się w nadzwyczaj skomplikowanej sytuacji. Znaczne straty w sprzęcie lotniczym zmieniły ogólny stosunek sił na korzyść nieprzyjaciela. Co więcej, sprzęt jakim dysponowały radzieckie siły powietrzne, także pod względem jakościowym nie dorównywał początkowo samolotom niemieckim. Niemieckie samoloty myśliwskie rozwijały maksymalną prędkość 540-550 km/h, podczas gdy radzieckie samoloty I-15, I-153, I-16 osiągały zaledwie 367-462 km/h. Samoloty o lepszych charakterystykach taktyczno-technicznych znajdowały się dopiero w produkcji, a w jednostkach było ich bardzo mało.

W zakresie prędkości maksymalnej, wysokości i zasięgu lotu niemieckie samoloty myśliwskie przed wojną miały o wiele wyższe osiągi niż samoloty radzieckie. Wyjątek stanowił samolot MiG-3, który na wysokości 7200 m osiągał większą prędkość niż samoloty niemieckie, ale na mniejszych wysokościach, na jakich toczyły się walki powietrzne, jego dane taktyczno-techniczne były nawet gorsze niż samolotów Jak-1 i ŁaGG-3
/patrz: tabela 1/.

Sytuację pogarszał jeszcze fakt, że personel latający radzieckich sił powietrznych dopiero de facto w 1941 roku przystąpił do szkolenia się na nowych typach samolotów myśliwskich. Do czasu rozpoczęcia wojny, wyszkolono zaledwie 33% pilotów.

W celu zwiększenia zdolności bojowej radzieckich sił powietrznych zaczęto systematycznie i szybko zwiększać tempo produkcji samolotów bojowych i tworzyć bardziej doskonałe konstrukcje, aby zlikwidować jakościową i ilościową przewagę nieprzyjaciela. Podnoszono również nieustannie poziom wyszkolenia personelu latającego.

W miarę posuwania się w głąb terytorium Związku Radzieckiego wojska niemieckie napotykały coraz większy opór zarówno na ziemi, jak i w powietrzu.

II. UŻYCIĘ LOTNICTWA RADZIECKIEGO W BITWIE OBRONNEJ POD MOSKWA

Na początku października 1941 roku sytuacja na froncie radziecko-niemieckim była niezwykle trudna. Niemcy dysponując przewagą w siłach i środkach rozwijały w dalszym ciągu natarcie. Na kierunku północno-zachodnim nieprzyjaciół przygotowywał uderzenie na Tychwin w celu dokonania pełnej blokady Leningradu. Na kierunku południowym natomiast Niemcy dążyli do opanowania charkowskiego rejonu przemysłowego, Donbasu i Krymu.

Główne uderzenie wojska hitlerowskie zamierzały wykonać na kierunku zachodnim dla opanowania Moskwy. W tym celu przygotowywano dużą operację zaczepną siłami grupy armii „Środek”, którą zabezpieczała 2 flota powietrzna licząca około 1000 samolotów. Zamiar tej operacji polegał na wykonaniu silnych uderzeń w celu zniszczenia zasadniczych sił wojsk radzieckich i obejścia Moskwy od północy i południa. Już w drugiej połowie września lotnictwo hitlerowskie z dwukrotnie większą intensywnością zaczęło prowadzić swoje działania. Zwiększyła się też aktywność rozpoznania powietrznego. We wrześniu przeciwnik dokonał 11 nalotów na Moskwę. W wyniku aktywnego przeciwdziałania lotnictwa radzieckiego i artylerii przeciwlotniczej nad miasto przerwało się tylko 51 bombowców nieprzyjaciela.

Na kierunku moskiewskim broniły się wojska Frontu Zachodniego, Odwodowego i Briańskiego, które pod względem liczebnym i uzbrojenia znacznie ustępowały przeciwnikowi. W składzie tych Frontów było 364 samoloty, w tej liczbie ponad 50% przestarzałych^{x/}. Ponadto dla wzmocnienia sił lotnictwa frontowego wykorzystywano 6 korpus lotnictwa myśliwskiego OPK /dowódca płk I.D. Klimow, a od 9.11.1941 r. - płk A.I. Mitienkow/ osłaniający Moskwę, do pięciu dywizji lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu i lotnictwo Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, znajdujące się w stadium formowania.

Przygotowania wojsk radzieckich i lotnictwa do operacji obronnej rozpoczęto w drugiej połowie września 1941 r. Do kierowania całością lotnictwa na kierunku moskiewskim Naczelnie

x/ Sowietskoje Wojenno-Wozdusnyje Siły w Wielikoj Otieczie -- stwiennoj Wojnie 1941-1945 gg., Moskwa 1968, s. 65.

Dowództwo wyznaczyło dowódcę sił powietrznych Armii Czerwonej gen. P.F. Żigariewa i członka Rady Wojennej komisarza korpuśnego P.S. Stiepanowa, który wraz z grupą operacyjną znajdowali się w Moskwie.

Organizacja przygotowania do działań bojowych w lotnictwie przebiegała zgodnie z wytycznymi dowódców frontów i dowódcy sił powietrznych Armii Czerwonej. Lotnictwo Frontu Zachodniego /dowódca gen. F. G. Miczugin, a od 25 grudnia 1941 r. gen. N. F. Naumieńko/ zasadnicze swe siły skoncentrowało na lewym skrzydle Frontu. Lotnictwo Frontu Odwodowego /dowódca gen. E. M. Nikołajenko/ nacelowano przede wszystkim do wsparcia wojsk 24 i 43 armii, broniących się na prawdopodobnym zasadniczym kierunku uderzenia nieprzyjaciela. Lotnictwo Frontu Briańskiego /dowódca gen. F. P. Połynin/ swoje jednostki nakierowywało do działań na lewym skrzydle Frontu.

W bitwie obronnej pod Moskwą najważniejszym zadaniem lotnictwa było powstrzymywanie natarcia zgrupowań pancernych nieprzyjaciela oraz niszczenie jego odwodów w rejonach ześrodkowania i w marszu. Oprócz tego lotnictwo miało osłaniać własne odwody, niszczyć lotnictwo niemieckie w powietrzu i na lotniskach, działać na węzły kolejowe i składy, prowadzić nieprzerwane rozpoznanie. Główny wysiłek lotnictwa miał na celu rozgromienie zgrupowania uderzeniowego nieprzyjaciela obchodzącego Moskwę od północy na kierunku, gdzie broniły się związki 30 i 16 armii.

30 września północne zgrupowanie wojsk nieprzyjaciela przeszło do natarcia, przełamując taktyczną strefę obrony na podejściach do Moskwy, na lewym skrzydle wojsk Frontu Briańskiego. Niemcy opanowali Briańsk, Orzeł i rozwijali natarcie na kierunku tulskim.

W celu zatrzymania wojsk hitlerowskich Naczelne Dowództwo przedsięwzięło szereg kroków zaradczych. Wszystkimi rozporządzalnymi rodzajami transportu, w tej liczbie i transportem powietrznym, w krótkim czasie zostały ześrodkowane w rejonie Mcienska odwodowe związki i oddziały, z których sformowano 1 gwardyjski korpus piechoty. Zadania przewozu wojsk i sprzętu bojowego z rejonu Tiejkowo, Jarosławł wykonywały: moskiewska grupa lotnicza specjalnego przeznaczenia /Cywilnej Floty Powietrznej/ i jednostki lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu,

które w ciągu trzech dni przewiozły prawie 5500 żołnierzy i oficerów oraz około 13 ton amunicji^{x/}.

Na lotniska w rejonie Mcienska zostało przebazowanych pięć pułków lotniczych, z których sformowano 6 odwodową grupę lotniczą dowodzoną przez gen. A. A. Diemidowa. Pułki lotnicze tej grupy prowadziły natężone działania bojowe w celu niszczenia i obezwładniania nieprzyjaciela na podejściach do Mcienska, osłaniały wojska własne i prowadziły rozpoznanie powietrzne.

Tylko w okresie 11 dni lotnictwo radzieckie na korzyść wojsk Frontu Briańskiego wykonało 1700 samolotolotów, z tego 65 % na wojska 2 armii pancerniej nieprzyjaciela. Poprzez systematyczne działania lotnictwo wzbraniało podejścia wojskom hitlerowskim na kierunku tulskim i ułatwiło wyjście z okrążenia kilku dywizjom radzieckim.

W pasie Frontu Zachodniego natarcie nieprzyjaciela rozpoczęło się 2 października 1941 r. Główne uderzenie Niemcy wykonali w styk między 30 i 19 armię, a drugie uderzenie na kierunku miasta Bielyj. Przełamując obronę wojsk radzieckich nieprzyjaciel zaczął rozwijać powodzenie w głąb. Lotnictwo radzieckie miało w tym czasie trudne warunki do działań /konieczność częstego przebazowywania się, dużo niesprawnych i przestarzałych samolotów, nie sprzyjające jesienne warunki atmosferyczne/, co spowodowało, że przeciętnie w ciągu doby wykonywało 100-200 samolotolotów na wojska niemieckie.

Do działań w interesie Frontu Zachodniego zostały też skierowane następujące siły lotnicze: 6 KIM OPK, lotnictwo Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, kilka dywizji LDZ i dwie dywizje lotnicze z Frontu Północno-Zachodniego. Siły te w ciągu kilku dni wykonywały uderzenia na nacierające zgrupowania przeciwnika na kierunku Wiaźmy. Koordynacja działań całego lotnictwa była realizowana przez przedstawiciela Naczelnego Dowództwa, członka Rady Wojennej sił powietrznych Armii Czerwonej komisarza korpusnego P. S. Stiepanowa, który wraz z grupą operacyjną przebywał na stanowisku dowodzenia dowódcy lotnictwa Frontu Zachodniego.

x/ Wielikaja Otiiecziestwiennaja Wójna Sowietkowo Sojuza 1941-1945, Moskwa 1967, s. 114.

W rezultacie tych posunięć aktywność działań lotnictwa radzieckiego w pasie Frontu Zachodniego znacznie wzrosła. W ciągu 9 dni wsparcia wojsk Frontu lotnictwo to wykonało około 2850 samolotolotów, zadając wojskom niemieckim duże straty. Lotnictwo hitlerowskie również intensywnie działało, wykonując w tym okresie do 4 tysięcy samolotoprzelotów w pasie Frontu.

W pasie wojsk Frontu Odwodowego natarcie Niemców rozpo - częło się także 2 października. Po przełamaniu obrony wojsk Frontu, nieprzyjaciel rozwijał powodzenie w głębi. Mało li - czebne lotnictwo tego Frontu zmuszone było prowadzić działa - nia bojowe w niezwykle trudnych warunkach odwrotu własnych wojsk. Wykonując w okresie pierwszych dni po 100 samolotolotów na dobę, lotnictwo radzieckie działało na kolumny zmotoryzowa - ne, poruszające się po drogach. W ciągu 9 dni w celu wsparcia wojsk Frontu lotnictwo radzieckie wykonało 1340 samolotolotów. 10 października Front Odwodowy został rozformowany, a jego woj - ska i lotnictwo przekazano w skład Frontu Zachodniego.

W okresie walk o mojąską rubież obrony lotnictwo radzie - ckie wykonało 300 samolotolotów na 20 lotnisk niemieckich /12 - 13 października/, w rezultacie czego w pasie Frontu Zachodnie - go aktywność działań hitlerowskiej Luftwaffe spadła czterokrot - nie.

Pod koniec października zgrupowania uderzeniowe nieprzy - jaciela w pasie Frontu Zachodniego zostały zatrzymane. Lotnictwo niemieckie poniosło znaczne straty. Sytuacja powietrzna zaczęła się zmieniać na korzyść lotnictwa radzieckiego. W tym samym cza - sie wojska Frontu Briańskiego, pod naporem przeważających sił nieprzyjaciela, odeszły na rubież: Tuła, Jefremow, Liwny, Tim.

W okresie bitwy obronnej od 30 września do 31 październi - ka 1941 r. lotnictwo radzieckie w sumie wykonało 26 tysięcy sa - molotolotów bojowych, z tej liczby do 80 % wykonano na wspar - cie i osłonę wojsk. Tylko według danych sztabu lotnictwa Frontu Zachodniego nieprzyjaciel stracił 228 samolotów, z czego 120 zo - stało zestrzelonych w walkach powietrznych. Zniszczono dużo czołgów, do 2500 samochodów z ładunkiem i ludźmi, 130 dział i wiele innego sprzętu bojowego. Ogólne straty lotnictwa niemie - ckiego na kierunku moskiewskim za okres od 30 września do 14 li - stopada wyniosły 1020 samolotów, z tego 54 % zniszczono na lot -

niskach, 30 % - w walkach powietrznych i 16 % zestrzeliła artyleria przeciwlotnicza.

W październiku 1941 r. nieprzyjaciel wykonał 31 nalotów na Moskwę, w których uczestniczyło od 10 do 50 samolotów w każdym. Jedynie 72 samolotom niemieckim udało się przerwać nad stolicę.

Nie uzyskawszy zamierzonego celu w październiku, dowództwo hitlerowskie ześrodkowało w połowie listopada 1941 r. nowe siły w grupie armii "Środek", przygotowując nowe natarcie. Zamiar tych działań przewidywał wykonanie na Moskwę uderzeń na obydwu stronach grupami pancernymi z północy i południa przy wsparciu 950 samolotami 2 floty powietrznej.

Na podejściach do Moskwy rubieże obronne zajmowały wojska Frontów: Kalinińskiego, Zachodniego i prawego skrzydła Południowo-Zachodniego^{x/}. Wojska te zostały uzupełnione i wzmocnione.

15 listopada nieprzyjaciel rozpoczął nowe natarcie przeciwko wojskom Frontu Kalinińskiego, a na następnym dniu - na prawym skrzydle Frontu Zachodniego. W okresie 10 dni, przeważnie w trudnych warunkach atmosferycznych, przed wojskami prawego skrzydła Frontu Zachodniego lotnictwo radzieckie wykonało ponad 1300 samolotolotów. Na drogach zniszczono i uszkodzono dziesiątki czołgów, setki samochodów, zabito bardzo dużo żołnierzy hitlerowskich, co miało wielki wpływ na zahamowanie tempa natarcia wojsk niemieckich. Działania te prowadziło lotnictwo przede wszystkim na kierunku kalinińskim i wołokołamskim.

Nieprzyjaciel wykorzystując znaczny wyłom powstały na zbieżnych skrzydłach wojsk 30 i 16 armii, 28 listopada na wąskim odcinku frontu przedarł się do kanału Moskwa-Wołga i sforsował go w rejonie Jachromy. Jednak w rezultacie przeciwuderzenia wojsk 1 armii uderzeniowej i wskutek bardzo intensywnych działań lotnictwa zgrupowanie wojsk niemieckich zostało odparte na zachodni brzeg kanału. Wojska 1 armii uderzeniowej wspierała sformowana grupa lotnicza /dowódca gen. I. F. Pietrow/ w składzie trzech dywizji lotniczych. Grupa ta jednocześnie wykonywała po 150-180 samolotolotów w celu niszczenia wojsk w re-

x/ 10 listopada 1941 r. Front Briański został rozformowany, a jego wojska przekazano w skład Frontu Południowo-Zachodniego.

Handwritten signature or mark in the left margin.

jonach Jachromy, Klina, Sołniecznogorska. W wyniku aktywnych działań wojsk radzieckich i lotnictwa nieprzyjaciel został zmuszony zatrzymać natarcie przeciwko wojskom 30 armii.

Na początku grudnia zgrupowanie pancerne wojsk hitlerowskich przerwało się na północny zachód od Naro-Fomińska, gdzie broniła się 222 dywizja piechoty i skierowało się na Kubinkę. Lotnictwo Frontu Zachodniego wykonało szereg uderzeń i dopomogło broniącym się wojskom w likwidacji włamania.

W rezultacie uporczywej i aktywnej obrony wojsk radzieckich i intensywnych działań lotnictwa natarcie wojsk hitlerowskich zostało zahamowane. Lotnictwo radzieckie w interesie trzech Frontów w ciągu 20 dni wykonało 15840 samolotów^{olo-}, okazując przy tym znaczną pomoc wojskom. Uderzenia lotnictwa zadawały bowiem nieprzyjacielowi duże straty, zmuszały go do obniżania tempa natarcia i wskutek tego umożliwiły dywizjom piechoty przygotowanie obrony na nowych rubieżach.

W listopadzie Luftwaffe wykonała nad Moskwę 41 nalotów, z tego nad miasto przerwało się jedynie 28 samolotów.

Dwumiesięczna bitwa obronna na podejściach do Moskwy stała się najważniejszym wydarzeniem całej letnio-jesiennej kampanii 1941 r. Niemiecka strategia wojenna poniosła pierwszą większą porażkę.

Lotnictwo radzieckie w okresie bitwy obronnej pod Moskwą ogółem wykonało 51300 samolotolotów, z tego 86% - na korzyść broniących się wojsk i 14 % - w celu osłony Moskwy. Na kierunku moskiewskim nieprzyjaciel stracił do 1400 samolotów, z czego 85% wskutek działań lotnictwa radzieckiego.

W okresie między lipcem a grudniem radzieckie lotnictwo myśliwskie, wspólnie z artylerią przeciwlotniczą, odparło 122 naloty powietrzne Luftwaffe skierowane na Moskwę. Z tej liczby nalotów przerwało się nad stolicę zaledwie 7% bombowców hitlerowskich biorących udział w tych wyprawach^{x/}.

Należy podkreślić, że już w połowie listopada działania lotnictwa niemieckiej 2 floty powietrznej znacznie osłabły. Przy czym w tym okresie flota ta liczyła tylko 670 samolotów. W tym samym natomiast okresie, wskutek skierowania jednostek lotni -

x/ Historia uczy ..., Warszawa 1965, s. 259.

czych z innych odcinków frontu, liczebność lotnictwa radzieckiego wzrosła na kierunku moskiewskim do 1138 samolotów. Tak więc pomimo wyjątkowo ciężkich warunków, dowództwo radzieckie zdołało doprowadzić w sytuacji powietrznej do przełomu na korzyść własnego lotnictwa. U schyłku walk obronnych w bitwie pod Moskwą udało się na kierunku zachodnim stworzyć przewagę sił nad nieprzyjacielem i zdobyć operacyjne panowanie w powietrzu, co było jednym z najważniejszych warunków zabezpieczających przejście wojsk radzieckich do przeciwnatarcia.

Rząd radziecki wysoko ocenił wykonanie zadań bojowych przez lotnictwo i przejawione przy tym męstwo i bohaterstwo przez personel latający. Rozkazem Ludowego Komisarza z 6 grudnia 1941 roku 29 i 129 plm oraz 215 plsz otrzymały miano pułków gwardyjskich. Były to pierwsze pułki lotnicze gwardii.

Doświadczenia z tych działań wykazały, że w dużych operacjach obronnych najbardziej efektywnie można wykorzystać siły lotnictwa w warunkach scentralizowanego dowodzenia, zapewniającego operacyjne i taktyczne współdziałanie tego lotnictwa z wojskami lądowymi. W toku operacji obronnej potwierdzona została ważność walki z przewozami operacyjnymi nieprzyjaciela, wykonywanie uderzeń uprzedzających na jego lotnictwo na lotniskach, a także prowadzenie nieprzerwanego rozpoznania powietrznego.

Z A K O Ń C Z E N I E

Działania bojowe w początkowym okresie wojny stanowią bardzo pouczającą problematykę. Bardzo skomplikowane i trudne sytuacje, charakteryzujące początkowy okres Wielkiej Wojny Narodowej, wymagały bowiem określonych rozwiązań operacyjno-taktycznych w zakresie użycia lotnictwa na polu bitwy. Właśnie w tych skomplikowanych sytuacjach i warunkach, na miarę swoich możliwości, działały nieprzerwanie radzieckie siły powietrzne, które wykazały swą wielką żywotność.

W zaciętych bitwach letnio-jesiennej kampanii wojska radzieckie unicestwiły faszystowski plan wojny "błyskawicznej" i zadały armiom przeciwnika ciężkie straty. Narody radzieckie nie tylko oparły się naporowi silnego wroga, lecz także potrafiły w szóstym miesiącu wojny stworzyć pewne przesłanki do przejścia Armii Radzieckiej do kontrofensywy.

Wyk. w 60 egz.

Egz. nr 1-60-Bibl.jawna

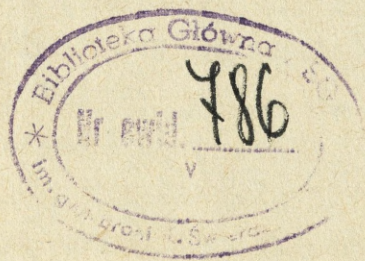
Wyk. ppłk Krzemiński

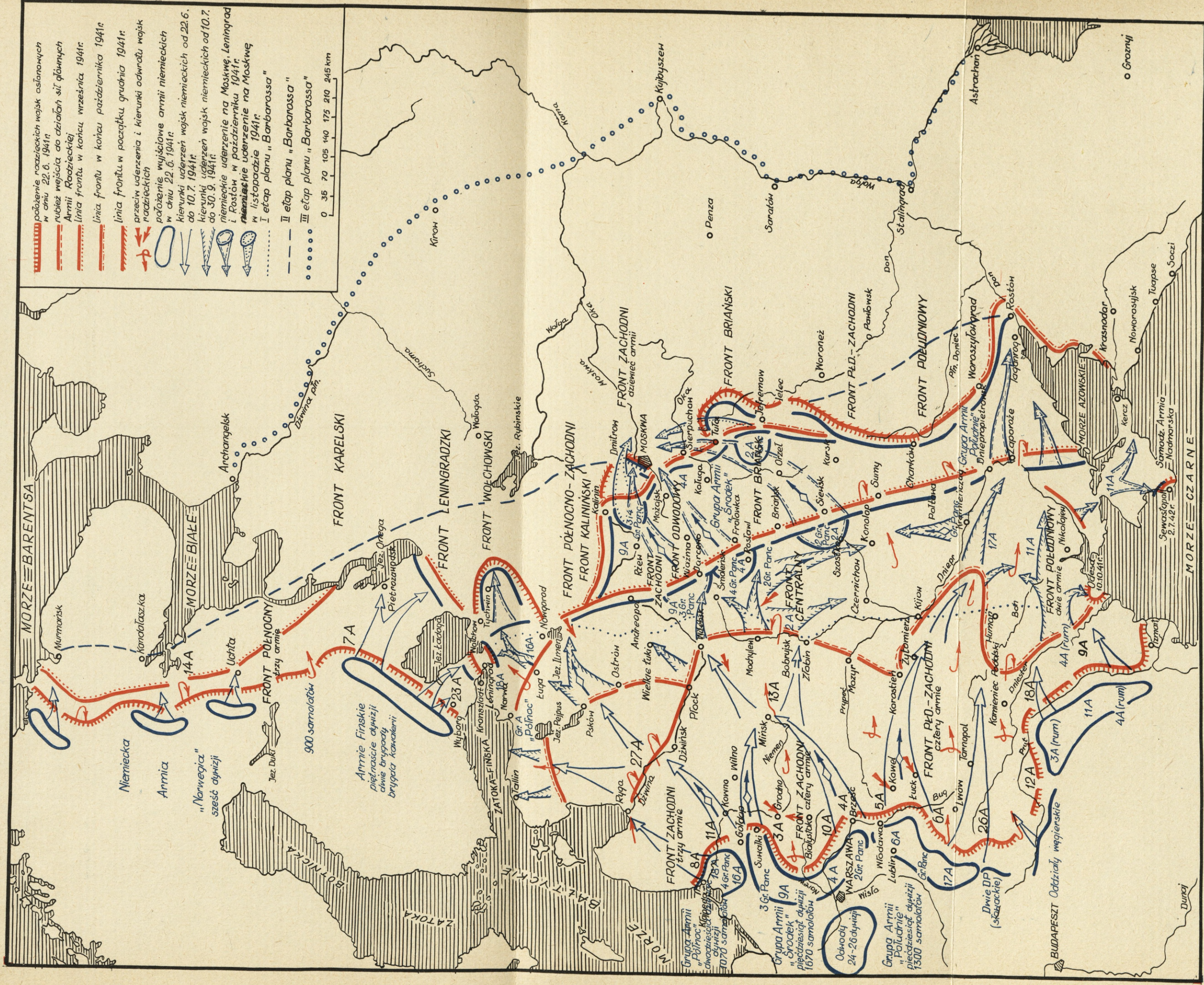
Druk JD, dn. 8. II. 73 r.

nr ks. 190/276/WW.

kor. ME

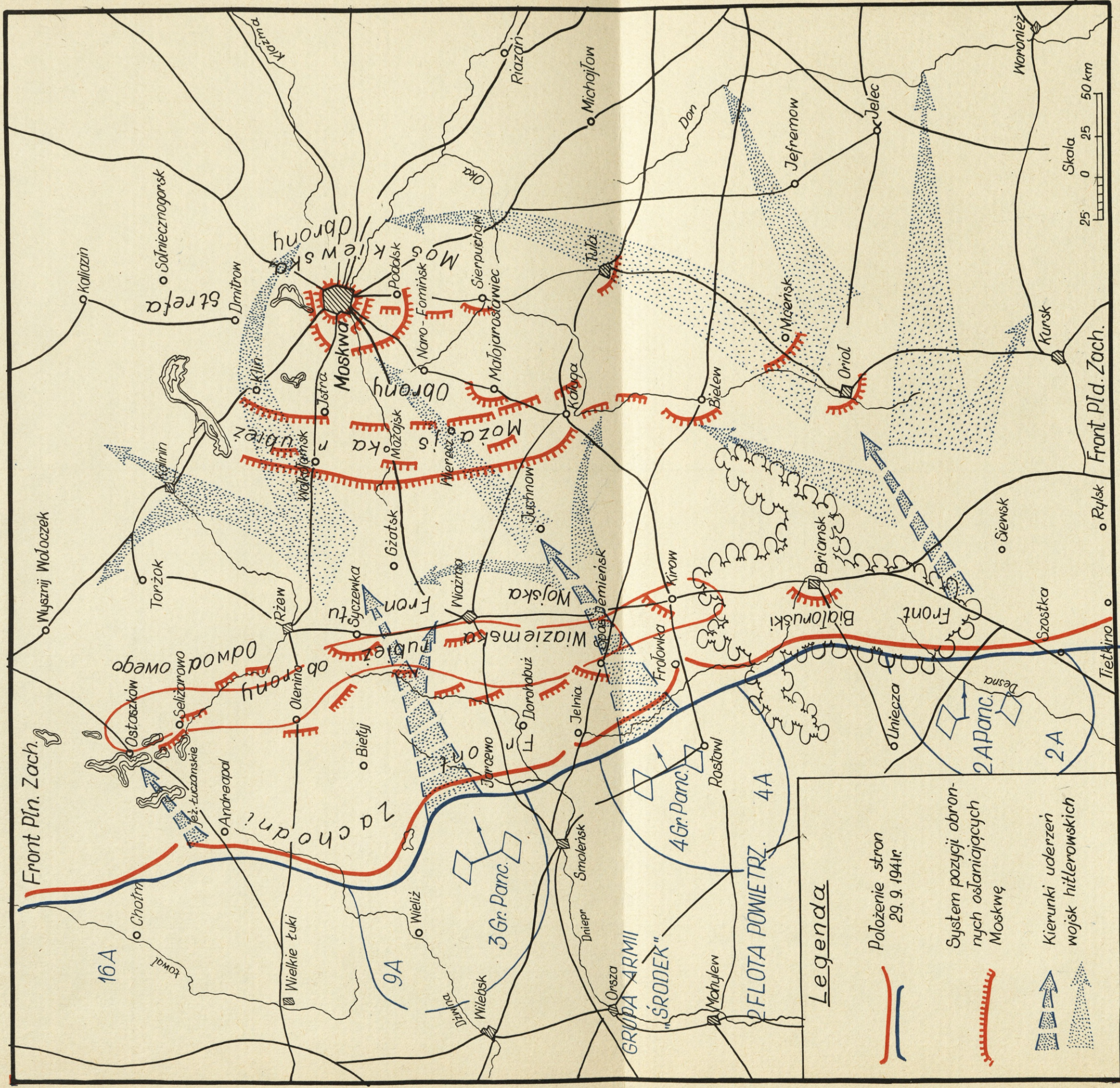
Druk ASG-OXV-5742. Zam. 524.

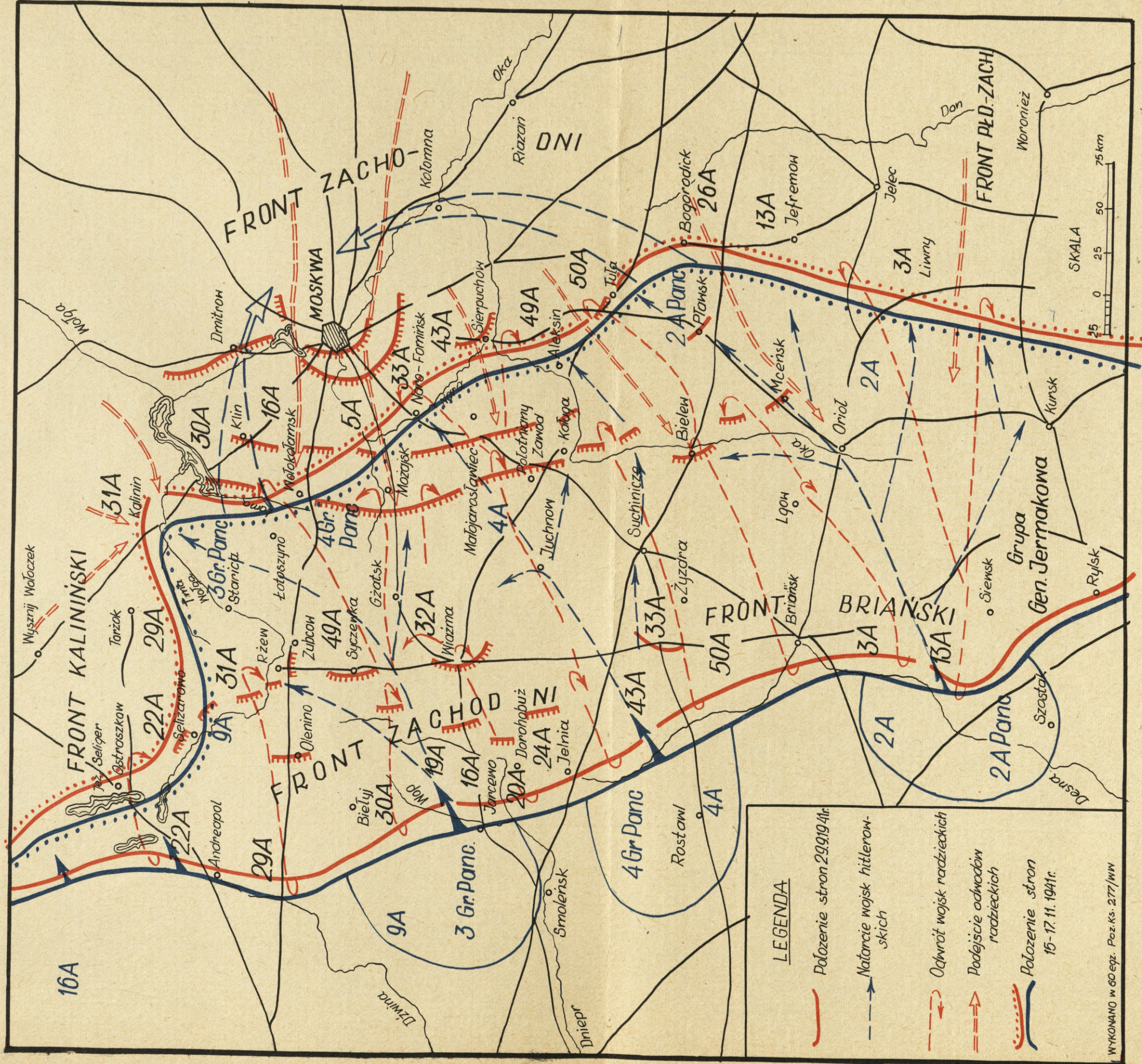

Szkic 1. UGRUPLOWANIE STRON W DNIU 22.6.1941r. ORAZ OGOLNY PRZEBIEG DZIAŁAN WOJENNYCH W KAMPANII LETNIO - JESIENNEJ 1941r.

Szkic 2. POŁOŻENIE, UGRUPLOWANIE I PLANY STRON NA KIERUNKU MOSKIEWSKIM W KOŃCU WRZEŚNIA 1941r. 27

Szkic 3. BITWA OBRONNA ARMII RADZIECKIEJ POD MOSKWA 29.09. - 15.11. 1941r.

WYKONANO W 60 egz. Poz. Ks. 277/WW